



De bijdrage van het Noordzeekanaalgebied aan het succes van de Metropoolregio Amsterdam

1 Inleiding

In metropolen overal in de wereld is er strijd om de ruimte. In metropolen klonteren mensen, bedrijven en kennisinstellingen tezamen, waarbij het zwaan-kleef-aan-effect er vaak voor zorgt dat een metropool nog 'hotter' wordt. Gevolg: strijd om talent en strijd om ruimte. De strijd om ruimte wordt veelal weerspiegeld in oplopende grond- en vastgoedprijzen en discussies over welke activiteit waar moet plaatsvinden.

In de MetropoolRegio Amsterdam speelt deze discussie ook. De Stuurgroep Visie Noordzeekanaalgebied 2040 wil een visie ontwikkelen op de ruimtelijke en economische wisselwerking tussen het Noordzeekanaalgebied sec en de ruimere metropoolregio.

Centraal in de visievorming staat het begrip 'internationale concurrentiepositie', vaak in literatuur en beleidsdocumenten gebruikt, in de praktijk zelden afgebakend of gedefinieerd. Buck Consultants International definieert de internationale concurrentiepositie van de MRA als "***het saldo van de waardering van de relevante vestigingscondities in de MRA voor bedrijven in speerpuntclusters en (kennis)werkers in vergelijking tot concurrerende regio's in binnen- en buitenland***". Een paar opmerkingen over deze definitie:

- mede met het oog op de 2040-horizon wordt gesproken over *vestigingscondities*, d.w.z. concurrentiepositie wordt hier gedefinieerd als input en niet als output (bijv. aandeel in nieuwe buitenlandse vestigingen in Europa);
- gesproken wordt over *saldo*, waarmee wordt aangegeven de optelsom van alle positieve en negatieve relevante condities in termen van kosten en kwaliteit van de (bedrijfs/woon)omgeving;
- als uitgangspunt is gekozen voor de hele *MetropoolRegio Amsterdam*, waarbij de centrale stad Amsterdam voor veel clusters ook het centrum van de activiteit is;
- concurrentiepositie heeft betrekking op zowel (reeds gevestigde en nieuwe) *bedrijven*, hier met name in de speerpuntclusters, als op (reeds aanwezige en aan te trekken) *(kennis)werkers*. Dit laatste weerspiegelt het belang van het juiste talent/arbeidsmarkt voor toekomstig succes;
- *in vergelijking tot concurrerende regio's in binnen-en buitenland* laat zien dat excelleren plaatsvindt in een arena waar de concurrentie scherp is en in toenemende mate internationaal/globaal.

De Stuurgroep Visie Noordzeekanaalgebied 2040 heeft Buck Consultants International gevraagd drie studies uit te voeren:

- internationale concurrentiepositie MRA voor clusters
- (inter)nationale concurrentiepositie MRA voor (kennis)werkers
- sterkte/zwakte-analyse Noordzeekanaalgebied havens

De eerste twee projecten kennen een brede insteek en betreffen de hele metropoolregio; de derde studie is gericht op alleen het havencluster en is ruimtelijk beperkt tot de havens in het NZKG. Gezien het kader en de beperkte doorlooptijd zijn alle drie de projecten vooral via desk research uitgevoerd.

Achtereenvolgens worden de drie deelprojecten samengevat, gevolgd door een paragraaf met conclusies en aanbevelingen.

2 Internationale concurrentiepositie MRA-clusters

De Amsterdam Economic Board onderscheidt 7 speerpuntclusters voor de Amsterdamse regio. Gezien de opgave voor specifiek het NZKG-gebied is het cluster Food & Flowers gesplitst en is Maakindustrie toegevoegd. Aldus zijn de volgende 9 clusters onder de loupe gelegd:

- Financiële & Zakelijke Dienstverlening
- ICT
- Creatieve industrie
- Handel & Logistiek
- Maakindustrie
- Food
- Flowers
- Rode Life Sciences
- Toerisme & Congressen

Wie de clusterstudies bestudeert die de afgelopen jaren over de MRA speerpuntclusters zijn verschenen¹⁾, valt op dat deze studies vooral gaan over omvang en ontwikkeling (in het verleden), hoofdkenmerken, innovatiekracht en belangrijke spelers. Locatiefactoren (en hun geografische werkingsniveau), de rol van ruimtelijke locatiefactoren (noodzakelijk en/of faciliterend) en de ruimtelijke impact (nu en in de toekomst) komen veel minder aan bod.

¹⁾ Zie literatuurlijst

In 9 gedetailleerde clusterprofielen heeft Buck Consultants International de ontwikkelingen in de clusters samengevat volgens een vast format:

- kerncijfers 2011
- trends clusters (werkgelegenheid, toegevoegde waarde)
- beeldbepalende stakeholders
- SWOT
- samenhang met andere clusters
- relatie NZKG-MRA
- belang (ruimtelijke) locatiefactoren
- beoordeling ruimtelijke locatiefactoren (vestigingslocatie, milieuruimte, bereikbaarheid, woon- en leefklimaat)

In tabel 1 is het belang van de clusters en de verhouding met het NZKG weergegeven:

Tabel 1 Belang clusters en verhouding NZKG - MRA

Clusters	Werkgelegenheid MRA			Toegevoegde Waarde MRA			Belang NZKG (werkgelegenheid)		Groeipotentieel cluster middellange termijn
	Abs (*1.000)	% van MRA	Totale groei 2007 - 2011	Abs (*mld)	% van MRA	Totale groei 2007 - 2011	Abs. (*1.000)	% van cluster	
Totaal MRA	1.392	100%	0,1%	€ 87,6	100%	1,2%	x	x	
1. Financiële & zakelijke diensten	366	26%	-1,6%	€ 22,8	26%	-3,9%	35	10%	↑
2. ICT	64	5%	-3,6%	€ 6,2	7%	-0,5%	8	13%	↔ / ↑
3. Creatieve industrie	83	6%	2,4%	€ 4,5	5%	-0,5%	7	8%	↔ / ↑
4. Handel & Logistiek	172	12%	-1,7%	€ 16,2	19%	7,8%	31	18%	↔ / ↑
5. Maakindustrie	52	4%	-7,8%	€ 4,5	5%	-2,0%	20	39%	↔ / ↓
6. Food	10	1%	-8,8%	€ 1,0	1%	4,4%	4	40%	↔
7. Flowers	5	0,5%	-8,8%	€ 0,7	0,8%	4,4%	0	0%	↔
8. Rode Life Sciences	3	0,2%	-1,7%	€ 0,3	0,3%	8,4%	0	0%	↑
9. Toerisme & congressen	72	5%	4,0%	€ 3,1	4%	-6,0%	7	10%	↔ / ↑
Totaal Clusters¹⁾	827	59,7%	-	€ 59,3	68,1%	-	112	13%	

Bron: BCI, mede op basis van Decisio

1) Clusterindeling van de Amsterdam Economic Board bevat overlap van ca. 10% t.o.v. AEV (Bron: AEV, 2012)

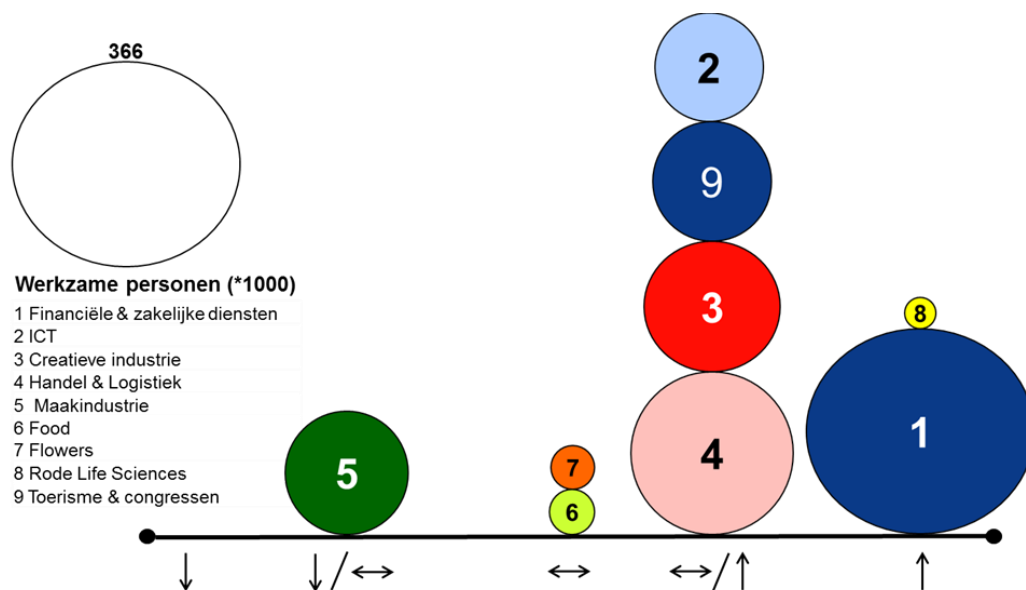
Uit de tabel blijkt dat in werkgelegenheid en toegevoegde waarde gemeten de clusters *Financiële en Zakelijke Diensten* en *Handel & Logistiek* de belangrijkste zijn in de Metropoolregio Amsterdam. Daarna volgen ICT, Creatieve Industrie en Maakindustrie

In het afgebakende Noordzeekanaalgebied domineren in absolute zin ook de toonaangevende MRA-clusters, namelijk Financiële en Zakelijke Diensten en Handel & Logistiek. Gezien de bedrijventerreinen in het afgebakende gebied is de *relatieve aanwezigheid van de Maakindustrie en de Voedingssector sterk* (rep. 39% en 40% van de totale MRA-werkgelegenheid in die clusters)

De groeipotentie van de MRA-clusters (zie figuur 1) op (middel) lange termijn (2020-2040) laat -zo blijkt uit de (SWOT) analyse van de afzonderlijke clusters- 2 clusters zien met een behoorlijke groei:

- Financiële en Zakelijke dienstverlening, m.n. in relatie tot vestiging (Europese) hoofdkantoren en ondersteuning andere clusters;
- Rode Life Sciences: een nu nog klein cluster met duidelijke groeipotenties;
- Voor de clusters Food en Flowers wordt een pas op de plaats verwacht, terwijl de Maakindustrie –vooral door macro-economische ontwikkelingen- naar verwachting licht zal krimpen.

Figuur 1 Groeipotentie MRA-clusters middellange termijn



Uit tabel 2 blijkt dat 13% van de werkgelegenheid in de MRA-clusters in het Noordzeekanaalgebied is gevestigd. Het gaat hierbij om 109.000 arbeidsplaatsen. In totaal 25.000 arbeidsplaatsen zijn als havengebonden te kenschetsen.

Tabel 2 (Havengebonden) Werkgelegenheid NZKG in relatie tot MRA

	Werk- gelegenheid MRA (x1.000)	Werkgelegenheid NZKG		Havengebonden- werkgelegenheid	
		abs (x 1.000)	%	abs	% van NZKG
1 Financiële & Zakelijke dienstverlening	366	35	10%	1.100	3%
2 ICT	64	8	13%	-	-
3 Creatieve industrie	83	7	8%	-	-
4 Handel & Logistiek	172	31	18%	9.500	30%
5 Maakindustrie	52	17	33%	12.000	62%
6 Food	10	4	40%	2.300	54%
7 Flowers	5	-	-		
8 Rode Life Sciences	3	-	-	-	-
9 Toerisme & Congressen	72	7	10%	100	2%
	827	109	13%	25.000	

In de afzonderlijke clusteranalyses is gekeken naar het belang van locatiefactoren, de samenhang met andere clusters en de benodigde fysieke- en milieuruimte.

Figuur 2 Belang locatiefactoren voor clusters

	Vestigings locatie	Milieu- ruimte	Bereik- baarheid personen	Bereik- baarheid goederen	Woon- & leefklimaat	Samenhang andere clusters	Omvang benodigde fysieke ruimte	Omvang benodigde milieu ruimte
1 Financiële & zakelijke diensten	●	●	●	●	●	●	●	●
2 ICT	●	●	●	●	●	●	●	●
3 Creatieve industrie	●	●	●	●	●	●	●	●
4 Handel & Logistiek	●	●	●	●	●	●	●	●
5 Maakindustrie	●	●	●	●	●	●	●	●
6 Food	●	●	●	●	●	●	●	●
7 Flowers	●	●	●	●	●	●	●	●
8 Rode Life Sciences	●	●	●	●	●	●	●	●
9 Toerisme & congressen	●	●	●	●	●	●	●	●

● Belang locatiefactoren (eerste 5 kolommen)

- = Kritische locatiefactor
- = Belangrijke locatiefactor
- = Minder belangrijke locatiefactor

● Samenhang met andere clusters

- = Veel samenhang (o.a. ondersteunend aan ander cluster)
- = Enige samenhang
- = Weinig samenhang

● Omvang benodigde fysieke- en milieu ruimte

- = Kleine omvang
- = Gemiddelde omvang
- = Grote omvang

Het belang van de verschillende locatiefactoren laat voor de verschillende clusters een 'logisch' beeld zien:

- het kunnen vinden van (soms specifieke) vestigingslocaties speelt bij alle clusters een rol;
- milieuruimte is een kritische locatiefactor voor de Maakindustrie, Foodcluster en een deel van Handel & Logistiek;
- de clusters Financiële & Zakelijke Diensten, ICT en Handel & Logistiek (en in mindere mate Maakindustrie) vertonen veel samenhang met andere clusters. Andere clusters bijv. Creatieve Industrie, Flowers en Rode Life Sciences zijn relatief stand alone.

Vestigingslocaties

Uit een indicatieve analyse van vestigingslocaties blijkt dat de NZKG-werklocaties behoorlijk goed voldoen, waarbij elke locatie wel maar een deel van de bedrijven uit een cluster zal aanspreken. Voor de clusters waar milieuruimte een belangrijke factor is bieden de locaties in het NZKG tot aan de hoogste categorie wel fysieke ruimte, maar is de milieugebruiksruimte voor geluid en fijnstof en geluid vrijwel volledig vergund.

Wat betreft bereikbaarheid voor personen zijn vooral de kantorenlocaties goed per OV ontsloten en de bedrijventerreinen per weg. De bereikbaarheid van locaties voor goederenvervoer over de weg is over het algemeen goed. Goede bereikbaarheid per spoor en water is beperkt tot enkele locaties.

Het grootste gedeelte van de NZKG-locaties voldoet redelijk tot goed aan de eisen die bedrijven stellen. Er zijn enkele terreinen die achterblijven bij de MRA als geheel, met name op het gebied van bereikbaarheid, zowel van personen als goederen. Het voornaamste knelpunt voor uitbreidingen is de milieugebruiksruimte

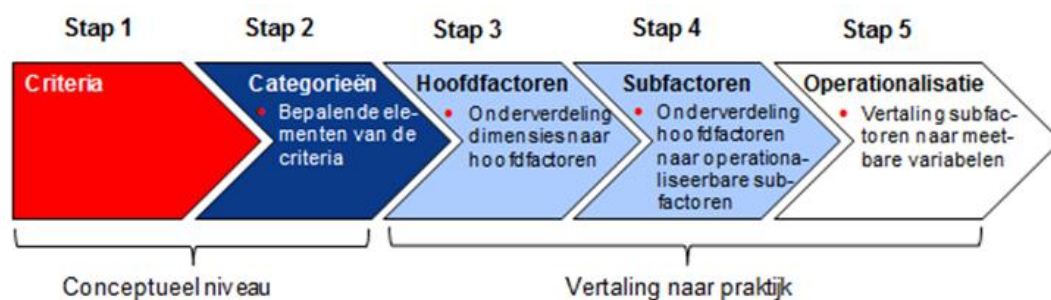
3 (Inter)nationale concurrentiepositie (kennis)werkers

Zoals in de inleidende paragraaf al opgemerkt heeft concurrentiepositie niet alleen betrekking op bedrijven maar ook op (kennis) werkers. Zeker voor internationaal mobiele, hoger opgeleiden en expatriates is de aantrekkingskracht van het woon- en leefklimaat in een regio van groot belang. En voor bedrijven die op deze typen werknemers jagen is daarmee de aantrekkingskracht van de Metropoolregio Amsterdam voor (kennis)werkers ook een factor van betekenis.

Onderzoek naar het begrip 'woon- en leefklimaat voor personeel' ontbreekt vooralsnog en dient derhalve verder te worden uitgebouwd. Uitgangspunt is dat de bepalende factoren voor het woon- en leefklimaat verschillend zijn voor a) expatriates b) (Nederlandse) hoger opgeleiden en c) middelbaar en lager opgeleiden, omdat ze een verschillend arbeidsmarkt-kader én geografisch referentiekader (bijv. Amsterdam vs. Almere óf Amsterdam vs. Londen) hebben.

Door Buck Consultants International is een integrale meetlat ontwikkeld om de (inter)nationale concurrentie van de Metropoolregio Amsterdam te bepalen voor (kennis)werkers. De meetlat is geoperationaliseerd aan de hand van 5 stappen.

Figuur 3 Opbouw meetlat woon- en leefklimaat



De waarderingsmethodiek voor het bepalen van de concurrentiepositie is geoperationaliseerd aan de hand van zes criteria:

- A Kans op een geschikte woning
- B Kwaliteit van de leefomgeving
- C Aanbod van voorzieningen
- D Bereikbaarheid
- E Kans op een geschikte baan

Alle gewichten opgeteld komt het eindresultaat telkens uit op 100%. De gewichten zijn vastgesteld aan de hand van literatuur, een twintigtal interviews met bedrijven in de MRA-regio (zie bijlage) en BCI bureauexpertise.

Onderscheid is gemaakt tussen de nationale concurrentiepositie voor hoger en middelbaar/laagopgeleiden en de internationale concurrentiepositie voor expatriates.

Vergelijking nationaal

Binnen MRA

Almere
Amsterdam
Haarlem
Haarlemmermeer
Ijmuiden
Zaanstad

Binnen Nederland

Den Haag
Eindhoven
Leiden
Rotterdam
Utrecht

Vergelijking internationaal

(Amsterdam)

Antwerpen

Berlijn

Frankfurt

Hamburg

München

Kopenhagen

Stockholm

Londen

Manchester

Parijs

Zürich

Milaan

Nationale concurrentiepositie

Tabel 3 laat zien welke factoren met welke gewichten de concurrentiepositie voor werkers bepalen.

Tabel 3 Nationale concurrentiepositie MRA

Criteria	Hoog opgeleid	Middel en laag opgeleid
A Kans op een geschikte woning	25%	25%
B Woonomgeving	30%	20%
C Aanbod van voorzieningen	15%	10%
D Bereikbaarheid	20%	25%
E Kans op een geschikte baan	10%	20%
Totaal	100%	100%

Tabel 4 en 5 laten de resultaten zien voor respectievelijk de middelbaar en laagopgeleiden en hoogopgeleiden.

Tabel 4a Concurrentiepositie urbaan georiënteerde hoog opgeleiden

Plaats	A Kans op een geschikte woning (25%)	B Woon-omgeving (30%)	C Aanbod van voorzieningen (15%)	D Bereikbaarheid (20%)	E Kans op een geschikte baan (10%)	Overall score (100%)
1 Haarlem	3,06	3,97	4,49	2,92	4,16	3,63
2 Utrecht	3,20	2,82	4,02	4,34	3,42	3,46
3 Leiden	2,52	4,07	4,58	2,84	3,26	3,43
4 Amsterdam	2,18	2,84	4,51	4,48	4,38	3,41
5 Den Haag	3,30	2,94	4,44	3,26	3,36	3,36
6 Rotterdam	3,32	2,24	4,32	4,12	3,66	3,34
7 Eindhoven	3,08	3,32	3,70	3,28	3,28	3,30
8 Zaanstad	3,48	2,83	2,99	2,80	4,70	3,20
9 Haarlemmermeer	3,16	2,54	2,68	3,66	3,18	3,00
10 IJmuiden	3,18	3,33	3,52	1,80	2,68	2,95
11 Almere	3,56	2,87	2,78	3,32	1,14	2,95

Tabel 4b Concurrentiepositie suburbaan georiënteerde hoog opgeleiden

Plaats	A Kans op een geschikte woning (25%)	B Woon-omgeving (30%)	C Aanbod van voorzieningen (15%)	D Bereikbaarheid (20%)	E Kans op een geschikte baan (10%)	Overall score (100%)
1 Haarlemmermeer	3,16	4,14	2,68	3,66	3,18	3,48
2 Utrecht	3,20	2,82	4,02	4,34	3,42	3,46
3 Zaanstad	3,48	3,63	2,99	2,80	4,70	3,44
4 Rotterdam	3,32	2,24	4,32	4,12	3,66	3,34
5 Eindhoven	3,08	3,32	3,70	3,28	3,28	3,30
6 IJmuiden	3,18	4,13	3,52	1,80	2,68	3,19
7 Almere	3,56	3,67	2,78	3,32	1,14	3,19
8 Haarlem	3,06	2,37	4,49	2,92	4,16	3,15
9 Leiden	2,52	2,47	4,58	2,84	3,26	2,95
10 Amsterdam	2,18	1,24	4,51	4,48	4,38	2,93
11 Den Haag	3,30	1,34	4,44	3,26	3,36	2,88

Tabel 5 Concurrentiepositie voor middel en laagopgeleiden

Plaats	A Kans op een geschikte woning (25%)	B Woon-omgeving (20%)	C Aanbod van voorzieningen (10%)	D Bereikbaarheid (25%)	E Kans op een geschikte baan (20%)	Overall score (100%)
1 Utrecht	3,21	2,89	4,02	4,48	3,60	3,62
2 Zaanstad	3,57	3,04	2,99	2,52	4,58	3,44
3 Rotterdam	3,55	2,09	4,32	4,08	3,35	3,43
4 Eindhoven	3,17	3,56	3,70	3,46	3,38	3,41
5 Haarlemmermeer	2,98	2,94	2,68	3,49	3,05	3,28
6 Haarlem	2,96	3,65	4,49	2,67	4,20	3,23
7 Amsterdam	2,26	2,23	4,51	4,35	4,10	3,18
8 Leiden	2,53	4,09	4,58	2,54	3,46	3,04
9 Den Haag	3,42	2,44	4,44	3,13	3,25	3,03
10 Almere	3,44	3,23	2,78	3,35	1,35	2,99
11 IJmuiden	3,20	3,52	3,52	1,61	2,91	2,93

Opmerkingen vooraf:

De hier gevolgde werkwijze is relatief nieuw. De meeste woningmarktonderzoeken zijn gebaseerd op door woning zoekende aangegeven voorkeuren. Hier is getracht een objectieve vergelijking te maken op basis van een groot aantal factoren, waarbij de weging van de factoren, gebaseerd op literatuur en 20 interviews met hoofden Persoon & Organisatie. De factor 'imago van een stad als woon- en werkplaats' blijft moeilijk te operationaliseren.

De belangrijkste conclusies zijn:

- Utrecht is de enige gemeente die in de 3 rankings (hoogopgeleiden – urbaan georiënteerde; hoogopgeleiden – suburbaan georiënteerde; middelbaar en lager opgeleid) telkens in de top 3 stond.
- Bij de **urbaan georiënteerde hoogopgeleiden** score de MRA-gemeenten Haarlem (1^{ste} plaats) en Amsterdam (4^{de} plaats, ondanks een laatste plaatsing bij 'kans op een geschikte woning) goed. De verschillen in de top 7 zijn overigens beperkt.
- Bij de **suburbaan georiënteerde hoogopgeleiden** staan de MRA-gemeenten Haarlemmersmeer (1^{ste} plaats) en Zaanstad (3^{de} plaats) in de top van de longlist. Ook in deze ranglijst zijn de verschillen tussen de eerste 5 gemeenten gering.
- Voor **middelbare en laagopgeleiden** is Utrecht nummer 1, gevolgd door Zaanstad, Rotterdam en Eindhoven.

Internationale concurrentiepositie

Bij het vergelijken van de concurrentiepositie met steden in het buitenland is een andere gewichtsverdeling gebruikt (tabel 6).

Tabel 6 Verdeling gewichten hoofdfactoren internationale concurrentiepositie

Criteria	Expatriates
A Kans op een geschikte woning ¹⁾	5%
B Kwaliteit van de leefomgeving	30%
C Aanbod van voorzieningen	15%
D Bereikbaarheid	30%
E Kans op een geschikte baan	15%
F Koopkracht ¹⁾	5%
Totaal	100%

¹⁾ Deze (grotendeels) kostencriteria hebben een laag gewicht, omdat ze bij expatriates vaak worden betaald door de werkgever c.q. bij de honorering rekening wordt gehouden met verschillen tussen landen in kosteniveaus.

De resultaten van de internationale vergelijking staan in onderstaande tabel.

Tabel 7 Internationale concurrentiepositie MRA

Plaats	A Kans op een geschikte woning (5%)	B Woon-omgeving (30%)	C Aanbod van voorzieningen (15%)	D Bereikbaarheid (30%)	E Kans op een geschikte baan (15%)	F Koopkracht (5%)	Overall score (100%)
1 Amsterdam	4,00	3,58	4,40	4,28	3,60	3,00	3,91
2 Zürich	3,00	4,58	3,60	3,45	3,80	3,60	3,85
3 Frankfurt	5,00	4,24	2,50	3,35	4,60	3,00	3,74
4 München	5,00	4,06	2,50	3,40	4,00	2,65	3,60
5 Kopenhagen	4,00	4,54	4,10	3,21	2,00	2,30	3,55
6 Berlijn	5,00	3,62	3,10	3,03	4,00	3,30	3,48
7 Parijs	2,00	2,68	3,60	3,64	4,60	2,40	3,35
8 Stockholm	4,00	4,16	3,70	2,46	3,00	2,30	3,30
9 Londen	1,00	2,44	3,40	3,88	4,80	2,30	3,29
10 Hamburg	5,00	4,12	2,30	2,52	3,20	3,30	3,23
11 Manchester	4,00	2,60	2,60	2,98	2,80	3,65	2,87
12 Antwerpen	5,00	1,60	2,80	2,30	1,60	3,30	2,25
13 Milaan	5,00	1,42	1,70	1,66	2,80	2,35	1,97

De belangrijkste conclusies zijn:

- De verschillen tussen plaats 1 en 9 zijn klein.
- Amsterdam heeft de beste concurrentiepositie voor het aantrekken van internationale kenniswerkers met een eindscore van 3,91. Uit de analyse valt te herleiden dat Amsterdam:
 - de hoogste ranking heeft met betrekking tot de factoren aanbod van voorzieningen (zorg en onderwijs) en bereikbaarheid;
 - een goede uitgangspositie heeft met betrekking tot de factor kans op een geschikte woning (huurkosten);
 - gemiddeld scoort met betrekking tot de factoren woonomgeving, koopkracht en kans op een geschikte baan.
- Zürich staat op de tweede plaats met een score van 3,85. Zürich heeft de hoogste score met betrekking tot de factor woonomgeving. Opmerkelijk is de tweede plaats met betrekking tot de factor koopkracht met een score van 3,60. Manchester voert deze sub lijst aan met een score van 3,65. Zürich scoort op de overige factoren met minimaal een 3,0 of hoger. Zürich heeft een hogere score dan Amsterdam met betrekking tot de factoren kans op een geschikte baan en koopkracht.
- Frankfurt staat op plaats 3 met een score van 3,71. Frankfurt overtreft Amsterdam op de factoren kans op een geschikte woning, woonomgeving en kans op een geschikte baan. Amsterdam scoort beter op de factoren aanbod van voorzieningen en bereikbaarheid. Er is geen onderling verschil met betrekking tot de factor koopkracht.
- Kopenhagen bezet de vierde plaats met een score van 3,55. Kopenhagen scoort beneden gemiddeld met betrekking tot de factoren kans op een geschikte baan (score = 2,0) en koopkracht (score = 2,3). Kopenhagen scoort ten opzichte van Amsterdam beter met betrekking tot de factor woonomgeving.
- München en Berlijn bezetten respectievelijk plaats 5 en 6. De twee steden ontbreken op het podium door de relatief lage score van de factor aanbod van voorzieningen.
- Parijs en Londen hebben een middenmoot positie met respectievelijk een score van 3,35 en 3,29. Beide steden scoren beneden gemiddeld op de factoren kans op een geschikte woning (huurkosten), woonomgeving en koopkracht.
- Stockholm staat op plaats 9. Deze lage ranking is het gevolg van een lage score met betrekking tot de factoren kans op een geschikte baan en koopkracht.
- Hamburg heeft een eindscore van 3,14 en eindigt daarmee op plaats 10. Met uitzondering van factoren aanbod van voorzieningen en bereikbaarheid scoort Hamburg op de overige factoren gemiddeld tot goed.
- Manchester staat op plaats 11. Manchester scoort beneden gemiddeld op de factoren woonomgeving, aanbod van voorzieningen en bereikbaarheid.
- Antwerpen en Milaan scoren alleen bovengemiddeld met betrekking tot de kans op een geschikte woning. Door de relatief lage score op de overige factoren staan beide steden op respectievelijk plaats 12 en 13.

Waardering

Tijdens de interviews met de bedrijven is gevraagd welke rapportcijfers zij de MRA geven. Gevraagd is een rapportcijfer per hoofdfactor te geven. Op basis hiervan is een gemiddeld cijfer voor de MRA berekend.

Tabel 8 Indicatieve score van de metropoolregio Amsterdam per hoofdfactor

Hoofdfactor	Cijfer
A Kans op een geschikte woning	5,9
B Kwaliteit van de leefomgeving	7,2
C Aanbod van voorzieningen	8,0
D Bereikbaarheid	7,4
E Kans op een geschikte baan	7,2
F Koopkracht*	7,1
Cijfer MRA	7,1

Bron: interviews Hoofden P&O van 20 in de MRA-regio gevestigde bedrijven

- De metropoolregio scoort een goede voldoende (7,1).
- De kans op een geschikte woning wordt net voldoende beoordeeld.
- Het aanbod van voorzieningen en de kwaliteit van de leefomgeving scoren een ruime voldoende.
- De bereikbaarheid wordt met een voldoende beoordeeld. Hier lopen de cijfers per bedrijf sterk uiteen. Met name de logistieke bedrijven waarderen deze factor aanzienlijk lager, onder andere door de beperkte OV-verbindingen naar bijvoorbeeld de haven.
- De kans op een baan behaalt een hoge score. Dit komt mede doordat de MRA gezien wordt als de regio in Nederland met de meeste banen.
- De waardering voor de MRA loopt sterk uiteen. De hoogwaardige kantoorfuncties geven gemiddeld een hogere score aan de regio dan de overige sectoren: bijna 1 punt hoger dan de andere sectoren.

Uit de interviews zijn nog een aantal observaties naar voren gekomen:

Omvang

- De omvang van het personeel zal bij de meeste bedrijven niet stijgen, maar gelijk blijven of zelfs dalen. Verklaringen hiervoor zijn:
 - De economisch crisis: bedrijven verwachten niet dat deze vóór 2015 opgelost is;
 - (Verdere) outsourcing van staffuncties (naar het buitenland);
 - Bedrijfsdoelstellingen kunnen gerealiseerd worden met minder personeel (efficiency- slag).
- De bedrijven verwachten de daling op te vangen via natuurlijk verloop; er worden geen gedwongen ontslagen verwacht.
- Bij bedrijven met relatief veel middelbaar en laaggeschoold personeel (maakindustrie en logistiek) vormt de vergrijzing een punt van aandacht. Gepensioneerde werknemers worden vaak vervangen via flexibele krachten (inhuur, kortlopende contracten, etc.).
- Daarnaast verwachten de bedrijven in de maakindustrie en logistiek dat het gemiddelde opleidingsniveau de komende jaren omhoog gaat: vertrekkende laaggeschoolde werknemers worden vervangen door hoger opgeleide (middelbaar) werknemers.

Problemen met werven?

De problemen met betrekking tot het vinden van geschikt personeel is per bedrijf verschillend. Grofweg kan onderscheid gemaakt worden in 'white en blue collar' werknemers.

- **White collar**

- Bij bedrijven met hoogwaardige kantoorfunctie worden de komende jaren geen grote problemen verwacht bij het werven van personeel, omdat:
 - o Bedrijf heeft een sterk internationaal merk;
 - o Voldoende aanbod van arbeid;
 - o Men wil graag in Amsterdam wonen en werken (aantrekkelijke regio).
- Wel worden problemen verwacht bij het zoeken van hoog opgeleid technisch personeel en ICT'ers.
- Bij onderzoeksinstituten worden wel grote problemen verwacht. Eigenlijk zijn deze problemen er nu al. Wanneer zij niet voldoende mensen vinden, dan kunnen zij hun bedrijfsactiviteiten niet goed meer uitvoeren (binnenhalen van toponderzoekers, hoogwaardig technisch geschoold personeel).

- **Blue collar**

- Bedrijven met relatief veel middelbaar en laag opgeleid personeel hebben grote problemen met het werven van geschikt personeel; in de nabije toekomst zal dit niet verbeteren.
- De bedrijven hebben vooral moeite met het vinden van technisch geschoold personeel (ambachten, elektromonteurs, lassers, operators, etc.).
 - o Er is onvoldoende aanbod in de regio
 - o Daarom ligt er een taak bij zowel ROC's en bedrijven om het aanbod te vergroten (bv. oppoetsen van imago zodat meer studenten kiezen voor techniek). Dit is overigens een landelijk probleem.
- Verschillende bedrijven verzorgen interne opleidingen om het opleidingsniveau op het gewenste peil te krijgen

Het werven van **expatriates** is vooralsnog geen probleem. Buitenlandse kenniswerkers komen graag naar Amsterdam (imago, veilig, overzichtelijk).

Samengevat: problemen liggen er met name bij het werven van technisch geschoold personeel. Hier zijn de problemen groot. Voor het overige personeel lijken de problemen minder groot. De huidige economische situatie is in dit opzicht gunstig voor de bedrijven (aanbodoverschot).

4 Sterkte Zwakte-analyse NZKG-havens

De zeven uitgekozen havenregio's voor de benchmark zijn de top-3 havenregio's in Nederland (Rotterdam, NZKG, Zeeland Seaports), de andere Noord-Hollandse haven Den Helder, de twee grootste havens van Duitsland (Hamburg en Bremen) en de nr. 1 en nr. 3 van

België (Antwerpen en Gent). De redenen voor de keuze van deze haven(regio)s in de benchmark zijn: ze behoren tot de top 4 havens in Europa op basis van overslagvolume (Rotterdam, Antwerpen, Hamburg en NZKG), ze zijn qua grootte/inrichting vergelijkbaar met NZKG (Bremen bestaat uit verschillende havengebieden), het zijn specialistische havens (Zeeland Seaports, Gent). Den Helder is op verzoek van de provincie Noord-Holland toegevoegd.

De gekozen havenregio's zijn verschillend in overslagvolume, gegenereerde toegevoegde waarde en directe werkgelegenheid. Onderstaande tabel 9 geeft een overzicht.

Tabel 9 Overslag, toegevoegde waarde en werkgelegenheid in havenregio's 2010

	Overslag in 2011 in miljoen ton	Overslag in 2010 in miljoen ton	Toegevoegde Waarde havenregio 2010 in MEuro	TW/mton 2010 in MEuro	Werkgelegenheid havenregio 2010 in personen	Werk/mton 2010 in personen
NZKG	93	90	3.735	42	32.823	365
Rotterdam	435	430	10.257	24	73.529	171
Antwerpen	187	178	9.821	55	60.309	339
Hamburg	132	121	8.300	69	79.000	653
Bremen	81	69	6.000 *	72	69.000	1.000
Gent	27	27	3.435	127	26.185	970
Zeeland	36	33	3.119	95	15.043	456
Den Helder	5	4	273	68	1.715	429

Noot: Toegevoegde waarde Bremen is een schatting

Bron: Samengesteld o.b.v. informatie diverse havenwebsites, EUR, Havenmonitor 2010, 2012, OECD-paper 2102/06, The competitiveness of Global Port Cities: the case of Hamburg, 2012 en NBB, Economische belang van de Belgische havens, 2012

Er zijn 5 categorieën van concurrentiefactoren gebruikt, met in totaal 15 aparte factoren. De categorieën zijn: bereikbaarheid (factor 1-8), havenkosten (factor 9), ruimtegebruik (factor 10-12), mate van clustering (factor 13) en arbeid (factor 14-15). Vanwege gebrek aan internationaal vergelijkbare data zijn milieufactoren niet meegenomen.

De concurrentiefactoren zijn per haven gescoord vanuit het perspectief van een fictief havengebonden bedrijf, dat in een havenregio gevestigd is en/of zich wil vestigen en een behoorlijk volume aan overslag in de haven kent.

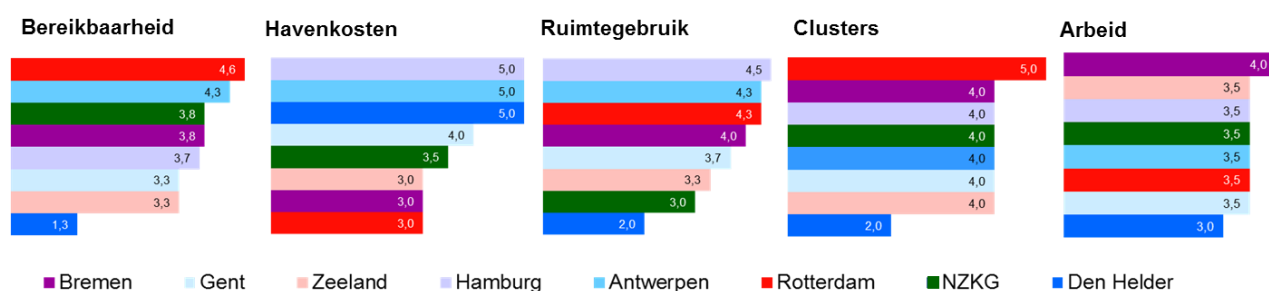
BCI is op basis van eigen onderzoek en desk research tot de volgende scores per concurrentiefactor gekomen.

Tabel 10 Score havenregio's per concurrentiefactor

Concurrentiefactor	NZKG	Rotterdam	Zeeland	Den Helder	Antwerpen	Gent	Hamburg	Bremen
1 Bereikbaarheid via deepsea	***	****	****	**	*** / ****	***	*** / ****	*** / ****
2 Aanwezigheid en gebruik snelwegen	****	****	**	*	****	***	****	****
3 Bereikbaarheid over de weg	****	***	****	**	***	****	****	****
4 Aanwezigheid en gebruik spoorwegen	*** / ****	****	***	*	****	***	****	****
5 Bereikbaarheid via het spoor	***	****	***	*	****	*** / ****	****	****
6 Aanwezigheid en gebruik waterwegen	****	****	***	*	****	****	**	**
7 Bereikbaarheid over waterwegen	****	****	***	*	****	***	*	**
8 Aanwezige overslagfaciliteiten	*** / ****	****	***	*	****	***	****	****
9 Haventarieven	*** / ****	***	***	****	****	****	****	?
10 Totaal huidige zeehaventerrein	****	****	****	*	****	****	*** / ****	****
11 Uit te geven zeehaventerrein	***	****	***	*	****	***	****	***
12 Prijzen van zeehaventerrein	**	***	***	****	****	****	****	****
13 Mate van clustering bedrijven	****	****	****	**	****	****	****	****
14 Beschikbaarheid en kwaliteit personeel	***	***	***	**	****	****	***	****
15 Kosten personeel	****	****	****	****	**	**	****	****

De conclusie van de concurrentiekracht per categorie is voor de 8 havenregio's hieronder weergegeven. Hierbij zijn per categorie 1 tot 8 concurrentiefactoren meegewogen, ieder met gelijk gewicht indien er meerdere factoren waren:

Figuur 4 Concurrentiekracht per categorie



Per categorie van concurrentiefactoren kan het volgende gesteld worden:

- **Bereikbaarheid (8 factoren):** Regio NZKG scoort met 3,8 op bereikbaarheid iets minder dan de grote havens Rotterdam en Antwerpen (mede door beperkt aantal vaste spoorshuttles), en ongeveer gelijk met de Duitse top-2 havens Hamburg en Bremen. NZKG is daarnaast een stuk beter bereikbaar dan de 3 kleinere havens. NZKG scoort

goed op de modaliteiten weg en water, terwijl spoor en vooral zeetoegang iets minder scoren.

- **Kosten (1 factor):** Regio NZKG (in dit geval Amsterdam) kent met 3,5 een iets beter dan gemiddelde positie op operationele havenkosten. De havengelden voor een bedrijf zijn hoger dan in Antwerpen en Hamburg, maar zijn lager dan in Rotterdam. Kade/pacht/huurkosten zijn in NZKG wel aan de hoge kant.
- **Ruimtegebruik (3 factoren):** Het beschikbare areaal aan zeehaventerrein in het NZKG is relatief beperkter dan in andere havens, er gaat relatief veel overslag over de aanwezige hectaren. De terreinen worden hiermee efficiënt in de regio gebruikt, maar het gebrek aan geluidsruimte is een belemmering voor nieuwe vestiging. Daarom scoort het NKZG hier met 3,0 relatief laag.
- **Clusters (1 factor):** Elke havenregio kent clusters, en in het NZKG zijn deze traditioneel geworteld (agribulk, kolen/erts), of verbonden aan opkomende markten (minerale oliën/benzine). NZKG kent enkele sterke clusters, maar kolen/erts en benzine zijn betrekkelijk stand-alone clusters. Daarom scoort de regio een 4,0.
- **Arbeid (2 factoren):** De arbeidskosten in de Nederlandse en Duitse havenregio's zijn lager dan die in België, terwijl de werkgelegenheid in Nederlandse regio's relatief hoog is. De arbeidsmarkt in het NZKG is dan ook relatief gespannen, er is ook concurrentie van andere (logistieke) sectoren in het MRA, zoals het Schiphol cluster. Al met al is er een gemiddelde score van 3,5 op deze categorie.

De eindconclusie is:

NZKG is een all-round havenregio die op 3 van de categorieën concurrentiefactoren een topnotering scoort. In havenkosten blijft de regio wat verder achter bij concurrerende havens, terwijl de beschikbaarheid van ruimte (fysieke ruimte en milieuruimte) op de lange termijn in het NZKG een structureel knelpunt lijkt.

5 Conclusies

A Een polyvalente Metropool moet uitgangspunt zijn voor ruimtelijk-economisch beleid

De Metropoolregio Amsterdam heeft terecht gekozen voor een aantal speerpuntclusters: sommige vanwege hun omvang van de werkgelegenheid en/of toegevoegde waarde, sommige door hun potentieel. De keuze voor maar enkele clusters achten wij onverstandig, omdat het de dynamiek in allerlei bedrijven en clusters ontkent en de economische kwetsbaarheid vergroot. De achterliggende gedachte van overheidsinterventie ('picking the winners') is bovendien vaak onjuist gebleken. Tot slot lijkt de economische toekomst van de MRA op middellange termijn (zie CPB-scenario's tot 2040) niet op voorhand rooskleurig en zullen alle zeilen (lees: clusters) moeten worden bijgezet.

De overheden (gemeenten, provincie, Rijk) en triple helix-samenwerkingsverbanden (Amsterdam Economic Board) moeten zich richten op een gunstige set vestigingscondities voor gevestigde en nieuw te vestigen bedrijven in de speerpuntclusters. Daarbij staat (op

regionale schaal) ruimtelijk ordeningsbeleid (vestigingslocaties, mileuruimte, woon- en leefklimaat) voorop, gevolgd door arbeidsmarkt- en innovatiestimuleringsbeleid.

B NZKG-bijdrage aan huidige en toekomstige MRA-succes is substantieel

Met 109.000 arbeidsplaatsen herbergt het Noordzeekanaalgebied 13% van de totale MRA-werkgelegenheid in de speerpuntclusters. In sommige clusters is het relatieve belang van het NZKG-gebied in de MRA clusterwerkgelegenheid groot: 40% in het foodcluster, 33% in de Maakindustrie, 18% in Handel & Logistiek. In totaal zijn 25.000 arbeidsplaatsen als havengebonden te kenschetsen.

Het Handel & Logistieke cluster in het NZKG-gebied heeft gunstige vestigingscondities, zo blijkt uit het onderzoek. Historisch gezien blijken overslagcijfers boven de nationale economische groeicijfers te liggen, simpelweg omdat ze vooral bepaald worden door de ontwikkeling van de wereldhandelsstromen.

Voor wat betreft de Maakindustrie zij nog opgemerkt dat de laatste jaren steden als Berlijn, Londen en New York meer aandacht zijn gaan besteden aan de Maakindustrie/technologiesector, naast hun functies als financieel, zakelijk, toeristisch en creatief centrum.

De wisselwerking tussen typisch stedelijke- en typische havenclusters kan veel sterker:

- realisering van het *Global Gateway-concept*, waarin wordt ingezet op havengelieerde financiële en zakelijke dienstverlening, staat nog in de kinderschoenen;
- *integrale acquisitie*, waarbij de kwaliteiten van Amsterdam als Europees hoofdkantoorcentrum, als experimenteerstad voor nieuwe winkelconcepten, als (zeehaven)distributiecentrum voor grootschalige goederenstromen en als luchthavenregio voor spoedzendingen/e-fulfilmentcentrum worden gecombineerd. Voorbeeld: fashion.

C Ruimtelijke ordening in NZKG is maatwerk

In de inleiding van deze notitie is reeds opgemerkt dat de strijd om de ruimte welhaast een kenmerk is van een metropool. Dat is zeker ook van toepassing in de MRA, waarbij het NZKG de exponent is van vooral ruimte-intensieve activiteiten in Handel & Logistiek en Maakindustrie.

Het lang vooruitkijken (2040) is noodzakelijk, omdat een juiste afstemming van functies langtermijn-beleid is. Tegelijkertijd is ook de laatste jaren duidelijk geworden dat rigide langtermijn masterplannen niet meer passen bij de snel veranderende ontwikkelingen in de samenleving, opvattingen over overheidsinterventie en overheidsfinanciën. Vanuit die achtergrond dient het denken in (omvang & kwaliteit) van werkmilieus te prevaleren boven het trachten exact te berekenen van goederenstromen/activiteiten in 2040.


Wij bevelen een R.O.-aanpak aan die organische ontwikkeling als uitgangspunt neemt en zoekt naar diepgang en differentiatie. Onderstaand figuur 5 illustreert dat de gedachte “ha-


vens en woningbouw gaan niet samen” vervangen kan worden door een aanpak waarin gekeken wordt naar de ‘fit’ tussen type woonmilieus en type werkmilieus.

Figuur 5 Fit tussen woonmilieus en werkmilieus

		Woonmilieu					
		A	B	C	D	E	F
Werkmilieu	1						
	2						
	3						
	4						
	5						
	6						

 = Fit

 = Lukt niet

 = Lukt niet

D Voorkom in RO-/woningbouwbeleid eenzijdige focus op hoogopgeleide kenniswerkers

Op het eerste oog lijkt de gedachte logisch dat als je de MRA als kennismetrool wilt positioneren de aantrekkelijkheid voor hoogopgeleide kenniswerkers groot moet zijn en dus ook prioritair woonmilieus voor deze hoger opgeleiden (en ook bovengemiddeld verdienende) inwoners moeten worden gerealiseerd. En daartoe wordt dan ook vaak met een lonkend oog naar havengebieden gekeken. Bij deze redenering zijn een aantal belangrijke kanttekeningen te maken:

- De woningmarkt kent in Nederland structurele (financierings)problemen, waar de MRA niets aan kan doen, maar die de komende jaren het gat tussen latente vraag (verhuis c.q. nieuwbouwbehoefte) en manifeste vraag (in staat zijn latente vraag om te zetten in verhuis- en aankoopgedrag) groot is en zal blijven.
- De gedachte dat hoogopgeleiden in staat zijn hoge huur en/of koopprijzen op te brengen is alleen maar juist als deze mensen werk hebben. De lage economische groei die het CPB de komende jaren verwacht, treft ook de ‘white collars’ en dus hun gedrag op de woningmarkt.
- P&O-functionarissen zien de komende jaren meer problemen bij het aantrekken/behouden van blue collar dan white collar-werkers/expatriates. Zij pleiten ervoor dat de MRA-regio ‘breed’ aantrekkelijk moet zijn voor werkers, ook al omdat bij tal van hoogwaardige bedrijven ook veel middelbaar (en laag) opgeleiden werken.

E Effectiviteit

De snelle veranderingen in samenleving en economie verdragen zich moeilijk met lange termijn plannings. De overheden zullen in hun beleid moeten excelleren in adaptief vermogen: aanpassen aan ontwikkelingen, inpassen in ruimte. Dat vraagt assertiviteit (inspelen op kansen), flexibiliteit en gerichtheid op samenwerking (coalitievorming). In die zin is – in plaats van regelgeving - het creëren van de juiste vestigingscondities voor bedrijven en werkers (hét centrale thema van de uitgevoerde onderzoeken) steeds meer een houding die wordt omgezet in regelgeving, met de bereidheid die aan te passen als de omstandigheden dit vergen.

Buck Consultants International
Nijmegen, 03 december 2012

20121272